

PRECIZĂRI DESPRE „CETATEA POPȘA“

Dr. Mihai Oproiu

În ultimul timp, se acordă o deosebită atenție genezei orașului Tîrgoviște, mulți autori încercînd să înlăture necunoscutul.

În interesantul articol „Geneza Tîrgoviștei în lumina unor interpretări toponimice, etnografice și sigilografice“, Constantin Manolescu a semnalat primul, în capitolul „Toponime denumind sisteme de fortificații“, cazul satului Popșa.

Generalizînd diferite izvoare, autorul a semnalizat cîteva toponime ca Priseaca, Straja, Popșa și Cetățuia ca fiind „siguranțe defensive dinspre nord ale Tîrgoviștei“.

Considerînd toponimele numai strict etimologic, fără să încerce să le verifice pentru perioada istorică la care se referă, C. Manolescu explicînd toponimul Popșa ca „o întăritură de lemn și de zid, poate sprijinită pe pop“, a dat posibilitatea altor autori să greșescă. Eugen Fruchter și Gabriel Mihăescu, plecînd de la concluziile arătate, acordînd atenție acelor toponime, subliniau că se aflau „pe drumul Cîmpulungului : satul Priseaca, punctul Straja din dealurile Teișului“, dînd și indicații de pe o hartă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, iar pentru Popșa face referire la știrea lui I.D. Petrescu despre „cetatea de lemn de la Popșa“.

Nu putem să trecem cu vederea această interesantă știre transmisă de un bun observator al secolului al XIX-lea, ce nu poate fi contestată.

Cu aceasta se creează impresia că se aduc date noi despre începuturile orașului. Este oare așa ? Fiecare din autorii celor două articole folosesc argumente diferite, unul, datele furnizate de toponimie, ceilalți observații mai vechi, de obicei serioase și atente.

Este firesc să ne punem întrebarea dacă toponimele explicate de C. Manolescu au legătură cu începuturile orașului.

Înclinăm să credem că nici unul din toponimele semnalate nu corespund etapei istorice în care s-a format Tîrgoviștea, și ca atare încercarea făcută devine forțată și fără suport științific.¹

Îndreptîndu-ne atenția în primul rînd către „Popșa“, moșie și așezare din imediata apropiere a Tîrgoviștei, ce a aparținut mănăstirii Dealu, constatăm că explicațiile s-au făcut tot fugitiv.

1. „Toponimul (de) pe dealurile Teișului... Straja“, considerat ca „demonstrînd aliniamentul fortificat“ este o creație modernă, într-o perioadă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, sau chiar XX, fiind o explicație de birou, fără să se cunoască cu adevărat sensul real. Priseaca s-a format ca toponim și așezare relativ tîrziu, Cetățuia cu sensul său urmînd să fie reanalizat.

Precizăm de la început că nici unul din autori n-au reușit să localizeze Popșa, cunoscută localnicilor în zilele noastre, Satul Nou format în raza satului Teiș, fiind apărut în vatra mai veche a Popșei.² Se cunoaște că la început satul, apoi moșia au avut o dezvoltare mai intensă până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, apoi după secularizare toponimul se folosește mai rar.

În același timp încercăm să explicăm ce l-a determinat pe I.D. Petrescu să amintească prezența unei „cetăți de lemn de la Popșa“. Știre deosebită, care prin importanța sa trebuie verificată prin alte izvoare. În mod firesc trebuie să ne întrebăm dacă I. D. Petrescu a crezut cu adevărat în această știre. De ce a ocolit știrea și nu a introdus-o în lucrarea pe care a tipărit-o, referitor la Tîrgoviște.

Printre argumentele esențiale care l-au determinat să scrie în notițele sale despre Popșa a fost credem, în primul rînd descoperirea unei mari cantități de ghiulele.

Trebuie să precizăm că argumentul nu corespunde începuturilor orașului. Nu se poate vorbi de ghiulele din piatră și fier, într-o fortificație de pămînt existentă la începuturile genezei Tîrgoviștei. Considerăm că I.D. Petrescu a presupus existența unei „cetăți de lemn“ în ideea unor începuturi ce conduceau spre originile evului mediu. N-a putut surprinde existența unor fortificații, făcînd doar o simplă presupunere despre o cetate de lemn ce putea să dispară prin scurgerea timpului.

De altfel I.D. Petrescu a fost foarte prudent. Conștient de responsabilitatea ce și-o asumă, numai a punctat știrea, trecînd repede la contemplarea foișorului ridicat de Dionisie Lupu la începutul secolului XIX-lea, distrus prin prăbușirea malului.

Nu împărtășim existența în locul numit Popșa a unei cetăți de lemn care să aibă vreo legătură cu începuturile orașului. Credem că nu se poate face nici o comparație cu situația existentă la orașele din Moldova.

Nu putem trece nici cu prea mare ușurință peste știrea transmisă, care de altfel este interesantă. În mod firesc trebuie să încercăm să explicăm cum au apărut ghiulelele în acel loc, precum și condițiile istorice cînd au fost folosite.

Pornind de la o bună cunoaștere a terenului am observat că terasa dinspre Ialomița este foarte abruptă și ocupă o poziție dominantă, permițînd o largă vizibilitate în josul văii, aflată în coborîre evidentă spre oraș, poziție ce l-a impresionat pe Dionisie Lupu, care a realizat „foișorul pentru priveală“.³

Această poziție a fost determinantă și în 1595, cînd pe aceste locuri a fost așezată tabăra aliaților ce se pregăteau să ia cu asalt Tîrgoviștea aflată sub ocupația turcească.

Urmărind cu atenție itinerariul expediției condusă de Mihai Vi-teazu în octombrie 1959, Radu Gioglovan a sesizat că „un detașament de 300 călăreți a primit misiunea să recunoască o bază de atac împo-

2. Și astăzi locuitorii folosesc toponimul „câmincle de la Popșa“. Știre prof. Năstase Mihai.

3. I. D. Petrescu, în lucrarea rămasă inedită „Tîrgoviștea. Cercetări istorice“ aflată la B.A.R.S.R. ms. 3748, f. 14 v mărturisează: „La ieșirea despre nord-est a orașului, pe

triva garnizoanei otomane din Tirgoviște, care a ales cîmpul din partea nord-vestică a orașului numit pe atunci „Severin și în continuare moșia Popșa“.

Se știe și din mențiunile lu Filippo Pigafetta că tabăra aliaților a fost pusă „de-a lungul râului“, deci în apropierea Popșei.

Credem că acestui moment istoric și nu altora, îi corespunde istoria „cetății Popșa“ cu istoria Tirgoviștei.

Considerăm că numai analizînd cu răspundere, înglobînd știrile în complexitatea fenomenului istoric, facem un real serviciu istoriei patriei și orașului.

malul drept al Ialomiței se întinde frumosul platou al Teișului, pe suprafața căruia pînă mai anii trecuți. spun bătrînii, că tot se mai cunoșteau urmele unor ruine, cum era și acelea de la Popșia ale chioșcului de la grădina Mitropolitului Dionisie Lupu. Azi însă, cu deseale și întinsele surpături ale malului Ialomiții s-a ștersu cu desăvîrșire orice urme ale acestor triste, dar scumpe odoare.

La pagina 17 v același autor mărturisea : „Ca ante mergătoare ale acestor succese naționale, fuse deja impresurată, asaltată și distrusă și cetatea de lemn din partea de sus a Tirgoviștii. Cum vedem, cea mai mare parte din întăriri fuseră distruse. În urma acestor răboaie, de la Mihai Viteazul și pînă a Mateiu Basarab, vechea capitală a Țării lipsită de întăriri, rămase deschisă ca orice oraș de rînd, ceia ce sili pe bătrînul Matei Basarab a restaura fostele fortificări, cu tot ce se ținea de dinsele. Astfel repară Curtea domnească, palatele, bisericile și altele. Numai singură Cetatea de lemn oare a nu o fi restaurat; căci altfel nu i s-ar șters urmele situațiunii sale aproape cu totul. Se nasce acum întrebarea, care să fi fost terenul unde era odinioară situată acea cetate de lemn, ce se mai zicea și Cetatea de la Popșa. Negreșit că trebuie căutată pe eșirea de sus din Tirgoviște către Teiș. Aici pe partea dreaptă a eșirii din oraș și pe malul drept al Ialomiții este terenul numit și azi Popșia. Următoarele trei puncte întăresc și mai mult convingerea noastră în privința situațiunei cetății de lemn : a) că în jurul Tirgoviștei nu este nici o altă localitate cu numirea de Popșia, afară de cea de la Teiș. b) că urmele impresurării și ruinării sale din 1595 nici azi nu sînt șterse și c) că mitropolitul Dionisie Lupu, plantîndu-și în plăcuta sa grădină (1812—1829) în centrul căreia își construise acelu frumos chioșc pînă și azi bătrînii locului afirmă, că acestea se făcuseră pe terenul Popșia, numit de toți în genere de „Chioșcul lui Lupu de la Popșia“.

Vreme de 25 de ani, cit am stat în vechia capitală am văzut cu ochii mei, și cu multă părere de rău, cum furioasele valuri ale Ialomiței au tirit în ale lor torente peste zece metri de lățime de pe malul ei din întinsul teren care cuprinde ruinele chioșcului de la Popșia. Cîte resturi din ruinele chioșcurilor și ale caselor de vară ale veliților terii Italea și mazili nu se vor fi prăbușit prin aceste păgubitoare surpături, făcute în cursul vremurilor trecute sub ochii indiferenți ai comunității tirgoviștene. Tot din pricina menționatei surpături se scoaseră la 1873 de sub malul Ialomiții, din dreptul cetății de lemn 150 de ghiulele (bombe) de tun făcute din fontă sistem de fabricațiune veche, despre care nu scim cum se vor fi pronunțat cei competenți.

Știm numai că aceste bombe ridicîndu-se de aici sub ochii orășenilor, se depuseră la arsenalul local.

...ne puserăm în căutarea urmelor cetății de lemn.

Pe frumosul platou al Teișului și la eșirea de nord-vest din Tirgoviște, la o distanță de doi km. de oraș, se vede pe un mîidan, la sud de chioșcul grădinii lui Lupu, un mare morman de ruine. Făcînd pe marginea mîidanului cîteva săpături ne-am încredințat că mormanul acesta fiind suprapus, avem înaintene de examinat niște ruine. Această ridicătură de pămînt, la aproape un metru din suprafața platoului își păstrează și azi regulata sa formă de triunghi drept unghi scaleu. Cea mai mare din laturile sale despre nord-vest are lungimea unui număr rotund de 125 m. A doua, despre N.E. de 96 m. și ultima despre sud are lungimea de 85 m.

Aceste ruine, dupe cum se vede nu pot fi altele decît urmele celebrei Cetăți de lemn a Tirgoviștii, a căreia menire era de-a apăra capitala și în același timp de a închide valea de sus și de jos a Dimboviții, cum și pe aceia a Ialomiții.

